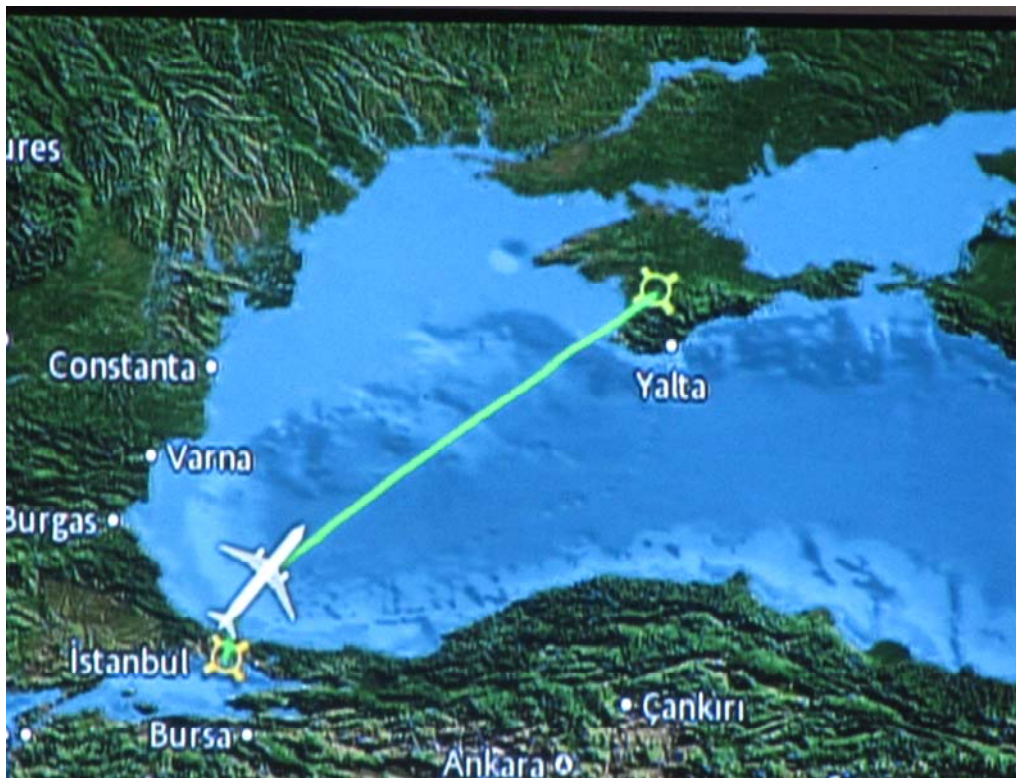

Η Κριμαία των αντιθέσεων και των συνθέσεων

Απρίλιος-Μάιος 2013

Κάλλη Γουργιώτου

apan.gr

Τέλος Απριλίου, παραμονές της Λαμπρής ξεκινήσαμε το πολυαναμενόμενο ταξίδι μας στην αρχαία Ταυρίδα. Καθώς προσγειωνόμαστε στη Σιμφερόπολη, μόλις και μετά βίας μπορούσα να διακρίνω στο τελευταίο φως της ημέρας την μυθική στέπα που μας περίμενε.

Η Κριμαία είχε βάλει τα καλά της για να μας καλωσορίσει. Το βράδυ της άφιξής μας, μας υποδέχθηκε ένα τεράστιο ολόγιομο πορτοκαλί φεγγάρι που ανέτειλε από τη στέπα και μας συνόδευσε μέχρι την Θεοδοσία. Τι μεγαλύτερη μαγεία μπορούσαμε να περιμένουμε! Κι ύστερα ο καιρός που μέχρι πριν δυο-τρεις μέρες ήταν χειμωνιάτικος, έγινε ξαφνικά ζεστός και ηλιόλουστος σαν να άναψε τους πολυελαίους στο σαλόνι της η παλιά αυτή αρχόντισσα για να μας καλοδεχθεί. Η άνοιξη πρόσχαρη και οργιαστική είχε στρώσει και εκείνη τα περσικά πολύχρωμα χαλιά της για την υποδοχή μας. Ολάνθιστες μηλιές και κερασιές, λιλά πασχαλιές, μωβ γλυσίνες και φούξια κοτσικιές ντυμένες με τις τουαλέτες της αυλής των Ρομανών, με τις ακριβές μοναδικές τους ευωδιές, συναγωνίζονταν ποια θα ευφράνει πίοτερο το βλέμμα και την όσφρησή μας. Κόκκινες τουλίπες παντού, φλογίτσες σε λαμπάδες για το καλωσόρισμα της άνοιξης που επιτέλους ήρθε. Στο νου μου έρχονται οι στίχοι του Θ. Σ. Έλιοτ: «Ο Απρίλης είναι ο μήνας ο σκληρός, γεννώντας μας από την πεθαμένη γη τις πασχαλιές, σμίγοντας θύμηση και επιθυμία, ταράζοντας με τη βροχή της άνοιξης ρίζες οκνές».

Καθόλου σκληρός δεν μου φαίνεται αυτός ο Απρίλης. Με την πανσέληνο να κρύβεται πίσω από τις θαρρείς ζωγραφισμένες με σινική μελάνη λεύκες φθάσαμε στον πρώτο σταθμό του ταξιδιού μας, την Feodosiya, αρχαία Θεοδοσία.

Θεοδοσία (Feodosiya), ο μεσαιωνικός Καφφάς

Μαύρη Θάλασσα

Ακούω την «Θάλασσα» του Σταμάτη Σπανουδάκη με το εκπληκτικό κλαρίνο του Βασίλη Σαλέα. Και είναι σαν να ξαναβρίσκομαι στις ακτές της νυχτωμένης σαγηνευτικής Μαύρης Θάλασσας, στην Φεοντοσίγια το πρώτο βράδυ του ταξιδιού μας. Παρά την κούραση δεν αντέξαμε στο κάλεσμα του μυθικού αυτού στοιχείου και πήγαμε να την συναντήσουμε για πρώτη φορά. Κι εκείνη μας αποζημίωσε με το παραπάνω. Ο φλοίσβος από τα μικρά φιλικά της κύματα που σπάζουν στα πόδια μας είναι σαν να μας λέει «πασκαβο προσιμο» δηλαδή «καλωσορίσατε». Το ολόγιομο φεγγάρι σχηματίζει έναν ολόκληρο φωτεινό «ποταμό» πάνω στη ράχη της. Στο βάθος ένα σύννεφο παγιδευμένο ακριβώς πάνω από την επιφάνεια της, κάτασπρο μες τη νύχτα από το φως του φεγγαριού που σαν θεατρικός προβολέας το φωτίζει, μοιάζει με αυλαία θεάτρου που μόλις ανασηκώθηκε για να μας επιτρέψει να δούμε το μεγαλειώδες αυτό θέαμα. Τα βοτσαλάκια που τρυπώσανε στην τσέπη μου ελπίζω να κρατήσουν κάτι από την αίσθηση αυτής της μαγείας όταν τα μεταφέρω στην Ελλάδα.

Πού κρύβεται άραγε αυτό το ανήμερο θεριό που έπλαθα στην φαντασία μου, το ανήλιο και σκοτεινό, το απειλητικό και ύπουλο που βασάνισε και έπνιξε στο πέρασμα των αιώνων τόσα πλεούμενα με τη μανία του για να δικαιώνει το όνομά του «Άξενος Πόντος»; Τίποτα δεν το θυμίζει απόψε. Θυμίζει μόνο τους στίχους του Ελύτη «κύματα φεύγουν έρχονται, αφρισμένη απόκριση στ' αυτιά των κοχυλιών».

Η φεγγαράδα στη Μαύρη Θάλασσα άρχισε ήδη τις γητειές της

Σκλαβοπάζαρο

Το επόμενο πρωί μας ξύπνησαν οι γλάροι που στο πρώτο φως της μέρας είχαν αρχίσει να κάνουν κύκλους πάνω από την θάλασσα στην πρώτη αναγνωριστική τους βόλτα. Ένας σύντομος πρωινός περίπατος πριν φύγουμε. Ανθισμένες καστανιές παραταγμένες στις δυο πλευρές του μικρού δρόμου. Τα άνθη τους σαν μικρά κεράκια βιάζονται στην σύντομη καλοκαιρία να δέσουν τους καρπούς τους πριν τα κάψει ο βοριάς και το χιόνι.

Η πρωινή εικόνα της Θεοδοσίας δεν ήταν τόσο ειδυλλιακή. Δημιουργούσε μια παρακμιακή αίσθηση με τις εγκαταλελειμμένες επαύλεις κατά μήκος της παραλίας και τα πολυάριθμα προχειροφτιαγμένα μπαρ με την κακόγουστη δυτικοποίηση. Στο βάθος διακρίνεται το λιμάνι. Είναι εδώ άραγε που άνθισε τον μεσαίωνα, όταν η Θεοδοσία είχε μετονομασθεί από τους γενοβέζους κατακτητές της σε Καφρά, το σκλαβοπάζαρο; Άνθρωποι αρπαγμένοι βίαια από τα σταροχώραφα στη μέση του θερισμού, από τα γλοερά λιβάδια όπου έβοσκαν αμέριμνοι τα πρόβατά τους, από τις φτωχικές καλύβες τους όπου προσπαθούσαν μάταια να χορτάσουν την πείνα τους και να ξεκουράσουν το βασανισμένο τους κορμί, στοιβαγμένοι σαν σακιά κατά χιλιάδες, περίμεναν τον νέο τους αφέντη που θα τους αγόραζε σαν ένα οποιοδήποτε άλλο εμπόρευμα. Η σκληρή μεταμόρφωση του ανθρώπου από ξεχωριστή, ιδιαίτερη προσωπικότητα σε εμπορεύσιμο αντικείμενο-res.

Σε αυτό το σκλαβοπάζαρο μπορεί να πουλήθηκε από τους Τατάρους, που την είχαν απαγάγει τον 16^ο αιώνα, και η ρωσίδα Ρωξελάνη, η μετέπειτα πολυαγαπημένη σύζυγος Χιουρέμ του σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς. Η τύχη της, φωτεινή εξαίρεση σε σχέση με την τύχη που είχαν οι μυριάδες άλλοι σκλάβοι που πουλήθηκαν σε τούτο το λιμάνι σαν ένα κομμάτι κρέας.

Η άνοιξη αγκαλιάζει στοργικά τα απομεινάρια του (πρόσφατου ελληνικού) παρελθόντος της Θεοδοσίας

Αρμένικη εκκλησία

Μια μικρή αρμένικη εκκλησία του 13^{ου} αιώνα αφιερωμένη στον Άγιο Σέργιο (Σουρπ Σαρκίς) που ανακαίνισε ένας ταπεινός πιστός της, ο διάσημος ζωγράφος Ιβάν Αϊβαζόβσκι. Ο αρχικά φτωχός και καταφρονεμένος Αρμένιος μεταμορφώνεται χάρις στο εξαιρετικό ταλέντο του και την καλή του τύχη ή την βοήθεια του Θεού σε έναν από τους κορυφαίους θαλασογράφους του κόσμου.

Οι αρμένικοι ανάγλυφοι σταυροί (khachkar), φερμένοι από τα πέρατα του κόσμου μαζί με τους κατατρεγμένους πιστούς τους αναπαύονται πλέον ειρηνικά στην αγκαλιά των πέτρινων τοίχων της μικρής εκκλησίας, ο ένας δίπλα στον άλλον σμίγοντας τις παραγμένες ιστορίες και τις αναμνήσεις τους.

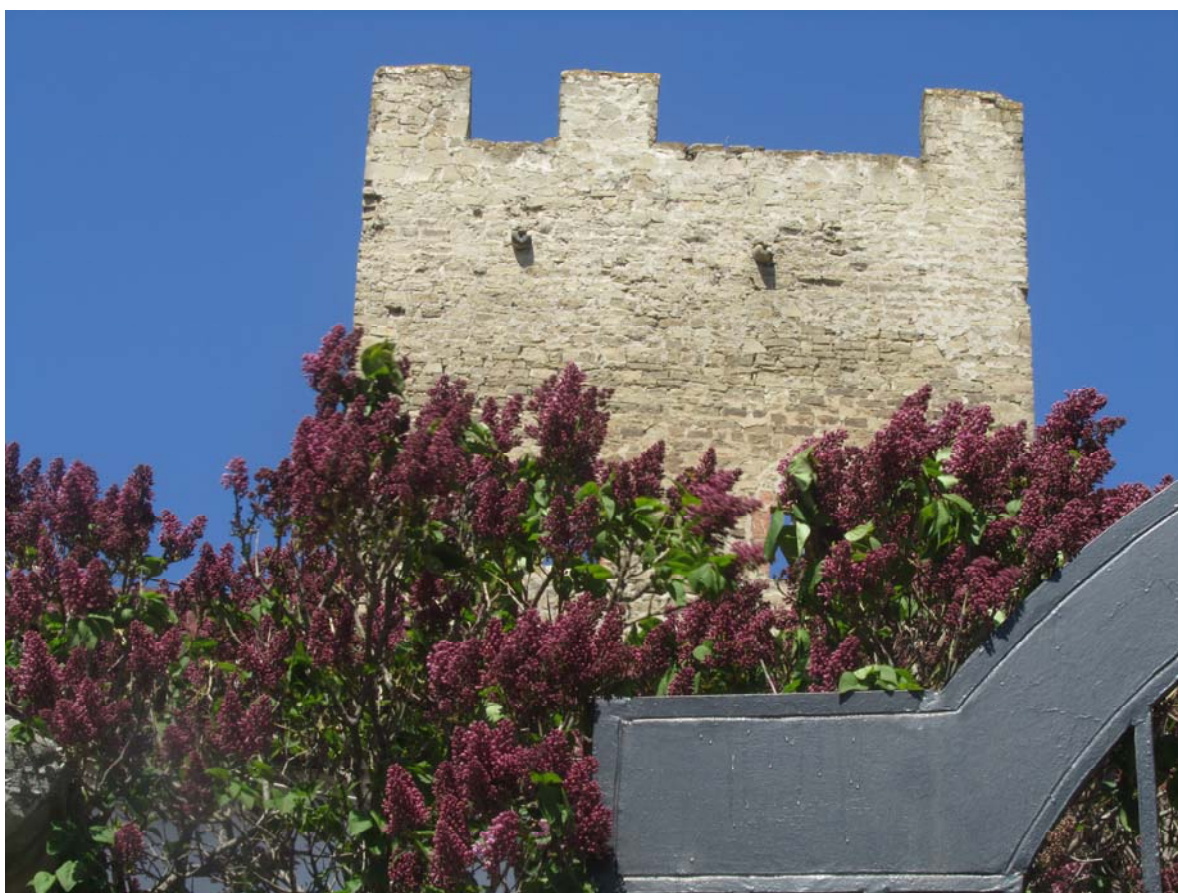
Αρμένικη εκκλησία Αγίου Σεργίου. Οι ανάγλυφοι σταυροί μοιράζονται τις παραγμένες αναμνήσεις τους

Πινακοθήκη Αϊβαζόβσκι

Η αριστοτεχνική απεικόνιση του θαλασσινού νερού, συνήθως οργισμένου να δέρνει με μανία τα ακρογιάλια και τα άτυχα πλεύμενα που βρέθηκαν στο διάβα του, φέρνει στο μυαλό τα «Λόγια της Πλώρης» του Ανδρέα Καρκαβίτσα: «Ξέσπασε ο γραιγολεβάντες! Ο χειρότερος καιρός της Μαύρης Θάλασσας μας άρπαξε στα φτερά του. Αλλοίμονο στο σιταρόσπορο που πέσει στου μύλου τα δόντια!»

Γύρω μας αποχρώσεις του γλαυκού, από το πράσινο του Νείλου μέχρι το σκοτεινό γκρι. Η αλληγορική συσχέτιση της θάλασσας με τις φάσεις της ανθρώπινης ζωής. Κρίμα που ο χρόνος μας ήταν περιορισμένος και δεν μπορούσαμε να αφευθούμε στην μαγεία του θαλασσινού στοιχείου που θαρρείς ορμούσε καταπάνω μας από τους πίνακες τριγύρω μας.

Θεοδοσία. Ως τότε θ' αντιστέκεται το κάστρο στην ορμή της άνοιξης;

Τη Υπερμάχω

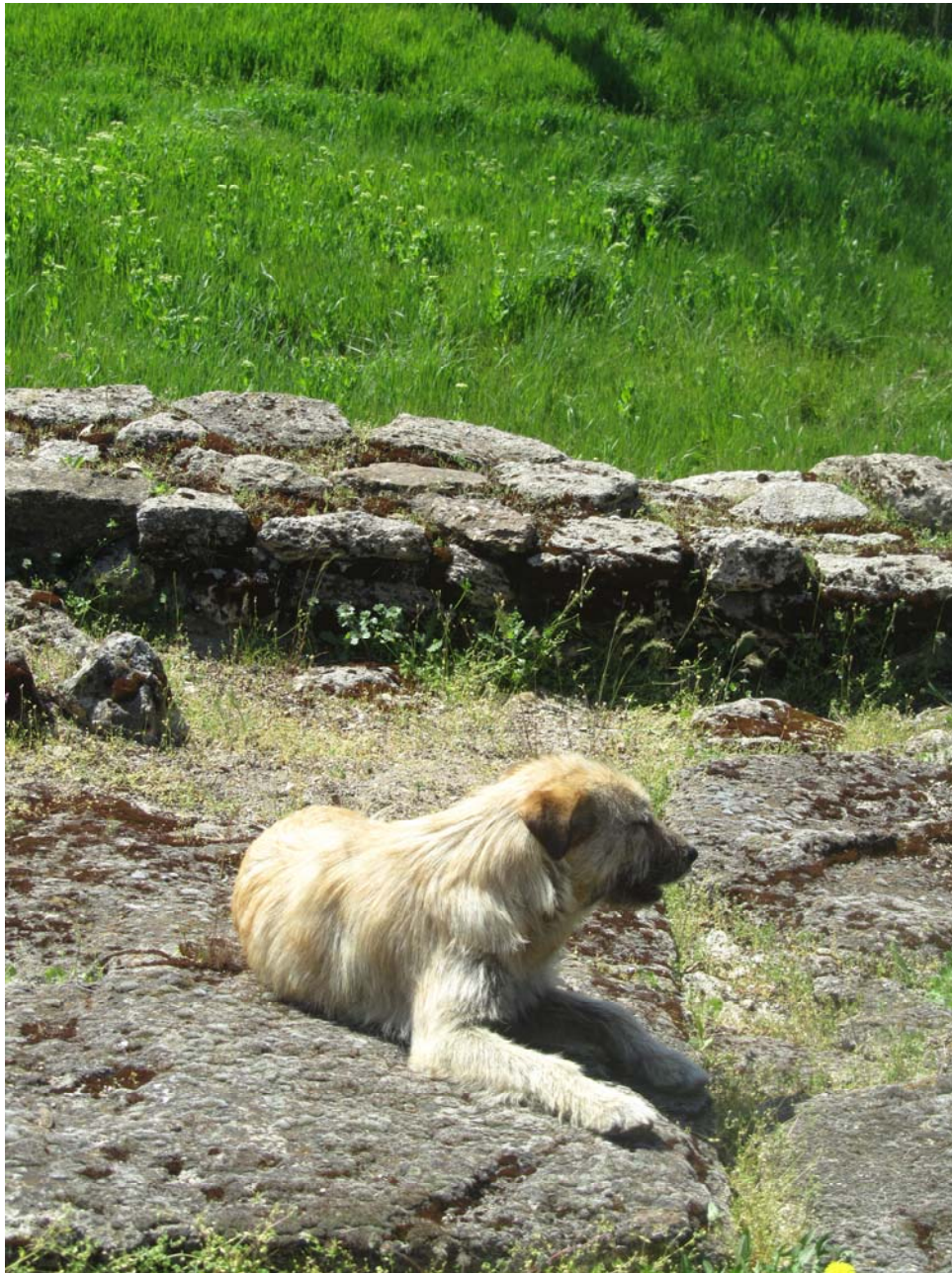
Μπήκαμε στο μικρό εκκλησάκι απέναντι από το εντυπωσιακό κάστρο της Θεοδοσίας και όταν ο «κύριος ξεναγός» μας είπε ότι είχε ιδιαίτερα καλή ακουστική αυθόρμητα αρχίσαμε να ψάλουμε το «Τη Υπερμάχω» που γέμισε με την δύναμή του το χώρο. Μνήμες από πολυήμερες πολιορκίες, από κλαγγές όπλων, από απελπισμένες ψαλμωδίες σε αγρυπνίες ήρθαν στο μυαλό μου.

Κερτς (αρχαίο Παντικάπαιον)

Τιριτάκη

Η πρώτη μας επαφή με την ανοιξιιάτικη στέπα γίνεται στο δρόμο μας προς το Κερτς. Επίπεδη, με μόνα μικρά επάρματα που και που τα κουργκάν-τάφους των Σκυθών, καταπράσινη με το φρέσκο ανοιξιιάτικο χορτάρι της καθόλου δε θυμίζει την εχθρική, παγωμένη έκταση που είχα στο μυαλό μου.

Οι πρωτόγονες πέτρινες άγκυρες στον αρχαιολογικό χώρο αυτής της ελληνικής αποικίας, φέρνουν στο μυαλό τις άγκυρες των Αργοναυτών. Εκείνες που άλλαζαν σε συνεχώς ελαφρότερες στο μυθικό ταξίδι τους προς την Κολχίδα, αφιερώνοντας τις προηγούμενες στα ιερά που συναντούσαν σαν ευχαριστία και παράκληση ταυτόχρονα για ακύμαντο ταξίδι.

Ακούγοντας υπομονετικά την ξενάγηση στην αρχαία Τιριτάκη

Μουσείο Πέτρας στο Κέρτς

Η ανάγκη του ανθρώπου να αφήνει τα ίχνη του και μετά θάνατον. Η συνάντηση όλων των θρησκειών και των δογμάτων μέσα από τις ταφόπλακες-σήματα που προσπαθούν απεγνωσμένα να διατηρήσουν στην αιωνιότητα ονόματα και γραφές, μικρές προσωπικές ιστορίες. Ιδιαίτερα συγκινητική η επιγραφή στην πλάκα κάποιων ελλήνων που έπεσαν στον κριμαϊκό πόλεμο «Εξελθόντες της πατρίδος φεύγοντες αιχμαλωσίαν εχθρών Αγγλογάλλων και Τούρκων εφονέφθημεν ενταύθα από συμμοριών πλείστον των Τατάρων και βαρβάρων εχθρών της Ορθοδοξίας αλλά η θεία δίκη εΐθε το αθών χυθεί αίμα και εκδικηθεί ταχέως. Κέρτσιον την 27η Ιουλίου 1855».

Η προσπάθεια διαφοροποίησης συχνά προσκρούει σε διαχρονικά πανανθρώπινα σύμβολα: το κυπαρίσσι, το ρόδι, κοινά σε όλες τις θρησκείες της Μεσογείου έρχονται και ξανάρχονται στην διακόσμηση των ταφικών μνημείων.

Μνημείο Adzhimushkai

Συνήθως τα καλλιτεχνικά έργα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού δεν μου αρέσουν. Αυτό όμως το μνημείο στην είσοδο των «κατακομβών» έξω από το Κέρτς, αφιερωμένο στους ηρωικούς υπερασπιστές του που έζησαν 170 ολόκληρες ημέρες χωρίς το φώς του ήλιου και με ελάχιστη τροφή και νερό πριν παραδοθούν, με συγκίνησε. Απέπνεε έναν δυναμισμό και ταυτόχρονα μια ήρεμη αποφασιστικότητα. Ο γονατισμένος σημαιοφόρος που ακόμα κρατάει υψωμένη την σημαία της αντίστασης εναντίον του εχθρού φάνταζε σαν σύμβολο του μεγαλείου της ανθρώπινης ψυχής.

Μνημείο Adzhimushkai. Ο σημαιοφόρος λαβώθηκε, αλλά η σημαία συνεχίζει να κυματίζει

Λόφος Μιθριδάτη

Στην κορυφή του λόφου όπου ήταν η ακρόπολη του αρχαίου Παντικάπαιου, υψώνεται σήμερα ένας οβελίσκος, μνημείο για τους πεσόντες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Έχει χτιστεί με τις πέτρες ενός άλλου μνημείου, της εκκλησίας της Αγίας Τριάδας όπου βαπτίστηκε ο Άγιος Λουκάς, που έστεκε στην ίδια θέση επί χρόνια και κατεδαφίστηκε επί Στάλιν. Για άλλη μια φορά η μισαλλοδοξία που χτίζει γκρεμίζοντας. Γύρω-γύρω η καταγραφή των ηρωικών πόλεων της Σοβιετικής Ένωσης του Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου: Λένινγκραντ, Στάλινγκραντ, Σεβαστούπολη, Κέρτς... Εκατοντάδες χιλιάδες κορμιά που έπεσαν λιγότερο ή περισσότερο ηρωικά, «συμπυκνωμένα» σε μια μικρή χαραγμένη πλάκα με το όνομα του τόπου του μαρτυρίου τους.

Θέα από τον λόφο του Μιθριδάτη στο Κερτς.
Οι «κινέζικοι δράκοι» άδικα απειλούν την ηρεμία του τοπίου

Εκκλησία Αγίου Ιωάννη Προδρόμου

Παραμονή της Κυριακής των Βαΐων και η βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου είναι γεμάτη από ευλαβικούς πιστούς. Γυναίκες όρθιες ή γονατιστές με τα πολύχρωμα κεφαλομάντηλα τους, κρατώντας κλαδιά με χνουδωτά ανθάκια αντί για βάγια ψέλνουν και προσεύχονται με θέρμη. Η ίδια συγκινητική κατάνυξη που είχα πρωτοσυναντήσει πριν ένα χρόνο στην Ρουμανία. Η επάνοδος με πάθος στην θρησκεία, μετά από την μακροχρόνια στέρηση και απαγόρευσή της στα χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης. Η επιστροφή στην Ελλάδα με προσγειώσε απότομα. Μεγάλη Παρασκευή και οι «πιστοί» μιλούν και χαριεντίζονται μέσα στην εκκλησία την ώρα που ψάλλεται ο Επιτάφιος Θρήνος της Παναγίας: «Ω γλυκύ μου έαρ, γλυκύτατον μου τέκνον, που έδω σου το κάλλος». Η ισοπέδωση των πάντων και ο εκχυδαϊσμός καλά κρατούν! Δεν νομίζω ότι θα ξαναγιορτάσω Πάσχα στην Ελλάδα.

Άγιος Ιωάννης, Κερτσ. Οι ευλαβικοί πιστοί με τα δικά τους «βάγια»

Πεζόδρομος Κερτσ

Μια σύντομη βόλτα στο Κερτσ. Με έκπληξή μας βλέπουμε κανονικά στημένο στο βάθρο του, στην κεντρική πλατεία το άγαλμα του Λένιν. Η Κριμαία, όπως μάθαμε, είναι το μόνο μέρος της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που δεν έγινε «αποκαθήλωση» αυτών των αγαλμάτων. Ένας ακορντεονίστας παίζει τις νοσταλγικές μελωδίες της Εντίθ Πιάφ. Και να που η δέσποινα της Μαύρης Θάλασσας παρασύρθηκε από τον αιώνιο έφηβο Βούλη σ' ένα βαλσάκι μεσ' τον πεζόδρομο του Κερτσ. Ίσως ξύπνησαν οι νεανικές παρισινές μνήμες. Η «θεία τρέλλα», το «θείο» μεθύσι των Ελλήνων δεν χρειάζεται ούτε βότκα, ούτε ρακή. Ίσως είναι «κείνο που μας σώζει» που λέει και ο Σαββόπουλος.

Στην επιστροφή μας ο ακορντεονίστας, όταν έμαθε ότι είμαστε Έλληνες μας έπαιξε το «Εγνατίας 406» του Γρηγόρη Μπιθικώτση για να μας αποχαιρετήσει. Η επικοινωνία των λαών μέσω της μουσικής, που ταξιδεύει από χώρα σε χώρα ξεπερνώντας τον φραγμό της γλώσσας.

Στενά Κιμμερίου Βοσπόρου

Σούρουπο, δίπλα στο κάστρο Γενί-Καλέ, έξω από το Κέρτσ. Μπροστά μας ο μυθικός Κιμμέριος Βόσπορος, γνωστός στους Έλληνες από την ομηρική «Οδύσσεια», το στενό που ενώνει τον Άξενο-Εύξεινο Πόντο με την ακόμα πιο άξενη, ρηγή, ελώδη Αζοφική Θάλασσα, την Μαιώτιδα λίμνη των αρχαίων μας προγόνων. Οι γραμμές του τραίνου απομακρύνονται αργά προς την Θεοδοσία. Τα ψαροκάϊκα ξεχύνονται βιαστικά για να προλάβουν να τρυγήσουν τον «ιχθυόεντα Βόσπορο» πριν το λαμπρό φεγγαρόφωτο στείλει την λεία τους σε

βάθη απρόσιτα για τα δίχτυα τους. Τα φωτάκια από την ρωσική ακτή απέναντι μας γνέφουν διακριτικά μέσα στο τελευταίο φως της ημέρας.

Και ξάφνου, προβάλει μέσα στο μισοσκόταδο η οπτασία του Γιάνκου Δανηλό-πουλου, του ήρωα του βιβλίου «Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα» της Μαριάννας Κορομηλά. Είναι βρεγμένος ως το κόκκαλο, έτσι που θαλασ-σοδερνόταν δυο ολόκληρα μερόνυχτα στην Αζοφική, στο απελπισμένο φευγικό του από την Μπερτιάνσκα, που σπαράσσεται από τις αντιμαχόμενες φατρίες της Οκτωβριανής Επανάστασης. Ούτε που μας πρόσεξε. Σκύβει, φιλάει το χώμα που νόμισε πως δεν θα πατήσει ξανά και χάνεται το ίδιο ξαφνικά όπως είχε εμφανιστεί.

Κάστρο Γενή Καλέ, Κιμμέριος Βόσπορος.
Τα ψαροκάικα βιάζονται να προλάβουν το σούρουπο

Ομίχλη

Η ξαφνική εισβολή της ομίχλης από τα στενά του Κιμμερίου Βοσπόρου στον δρόμο μας, προσέδωσε έναν εντελώς μυστηριακό χαρακτήρα στην νυκτερινή μας διαδρομή από το Κερτς προς την Θεοδοσία. Το πούσι κινείται γρήγορα σαν πυκνός καπνός από μια αθέατη πυρκαγιά και μας τυλίγει σαν προστατευτικό αλλά και επικίνδυνο κουκούλι. Στο νου μου έρχονται οι στίχοι του Νίκου Καββαδία «Έπεσε το πούσι αποβραδής-το караβοφάναρο χαμένο-κι έφτασες χωρίς να σε προσμένω μες την τιμονιέρα να με δεις»

Σουγδαία (Sudak)

Το εντυπωσιακό της γενοβέζικο κάστρο ακροβατεί στην κορυφή του απότομου λόφου που γκρεμίζεται στη θάλασσα. Συνθλίβει με τον όγκο του την ιστορία και τις μνήμες όλων των λαών που πέρασαν και εγκαταστάθηκαν εδώ. Αρχαίοι Τάυροι, ιρανογενείς Αλανοί, Χάζαροι, Βυζαντινοί εικονολάτρες, Σελτζούκοι, Ταταρομογγόλοι, Γενοβέζοι, Οθωμανοί, Ρώσοι ήλθαν και έφυγαν σαν κύματα στο ξέφρενο κυνηγητό της ιστορίας.

Σουντάκ. Ούτε εδώ δεν ξεφεύγει το βλέμμα από το κάστρο

Σεβαστούπολη (Sevastopol)

Πανόραμα Κριμαϊκού Πολέμου

Περάσαμε για λίγο από το «Πανόραμα» της Σεβαστούπολης, περισσότερο θαυμάζοντας το αισθητικό μέρος της πραγματικά εντυπωσιακής τρισδιάστατης παρουσίασης του Κριμαϊκού Πολέμου και λιγότερο συνειδητοποιώντας αυτό που βλέπαμε. Πού να συλλάβει το μυαλό μας στον λίγο χρόνο που είχαμε τον ηρωισμό του απλού στρατιώτη, την αγωνία του λαβωμένου εμπρός στον επικείμενο θάνατο, την φρίκη του πολέμου! Και πώς να προλάβουμε να τιμήσουμε όπως της αξίζει την μνήμη της Φλώρενς Ναϊτινγκέηλ και της ρωσίδας αντίστοιχής της, της Όλγας της Σεβαστούπολης, που αφηγώντας κινδύνους και ταλαιπωρίες, βρέθηκαν δίπλα στον λαβωμένο, τον πονεμένο, τον απελπισμένο στρατιώτη για να τον ανακουφίσουν, να τον παρηγορήσουν, να σφουγγίσουν τον ιδρώτα της αγωνίας του, να υποκαταστήσουν τη μητέρα και την σύντροφο στις πιο κρίσιμες στιγμές της ζωής του.

Παρέλαση

Η βραδινή μας βόλτα στη Σεβαστούπολη κρύβει μια απρόσμενη έκπληξη, την πρόβα της στρατιωτικής παρέλασης για την Πρωτομαγιά. Τα καλοκουρδισμένα στρατιωτάκια, οι σημαίες, τα λάβαρα, τα εμβατήρια, οι λόγοι και οι επευφημίες «κονσέρβα» που ακούγονταν από τα μεγάφωνα, τα παρατεταγμένα κατά μήκος του δρόμου ναυτάκια και κυρίως η παράξενη συναδέλφωση στην κοινή παρέλαση Ουκρανών και Ρώσων, θύμιζαν άλλες εποχές....

Σεβαστούπολη. Ναυτάκια μαζί με σύγχρονους «ήρωες εργασίας»

Αρχαία Χερσόνησος, βυζαντινή Χερσών

Στο εργαστήριο συντήρησης, όπου εργάζονται οι αρχαιολόγοι, το πρώτο συγκινητικό ξάφνιασμα: το εκπληκτικό πορτραίτο του στρατιώτη, φτιαγμένο τον 3ο π.Χ. αιώνα με την μέθοδο της εγκουστικής, είναι σαν να θέλει να μας μιλήσει, να μας πει την ξεχασμένη του ιστορία. Το Φαγιούμ στην Κριμαία! Δίπλα του οι επιτύμβιες στήλες με τις ελληνικές επιγραφές και τις χρωματιστές κορδέλες, που είναι σαν να δέθηκαν πριν από λίγο για να στολίσουν και ν' αποχαιρετήσουν τους αγαπημένους, που έφυγαν για τον κάτω κόσμο. Λίγο πιο κει, μας περιμένει η δεύτερη συγκίνηση του μυσταγωγικού αυτού χώρου: χαραγμένος σε μια στήλη που βρισκόταν στην αρχαία αγορά ο όρκος των νέων της Χερσονήσου. «Θα προστατεύσω με κάθε θυσία την πατρίδα μου, θα προστατεύσω το δημοκρατικό πολίτευμα, δεν θα στρέψω ποτέ τα όπλα εναντίον της πόλης μου...» ορκίζονται στο όνομα των θεών οι νέοι άνδρες. Χιλιάδες μίλια μακριά από την γη των προγόνων τους δίνουν τους ίδιους όρκους, έχουν τις ίδιες αρχές και το ίδιο φρόνημα με εκείνους. Στο νου μου έρχονται οι στίχοι του Καβάφη: «Η πόλις θα σε ακολουθεί. Στους δρόμους θα γυρνάς τους ίδιους και στες γειτονιές τες ίδιες θα γερνάς. Και μες στα ίδια σπίτια αυτά θ' ασπρίζεις».

Κοντά στο εργαστήριο και στο πολύ ενδιαφέρον Μουσείο, η ξαναχτισμένη, μετά την καταστροφή της από τους Σοβιετικούς, εκκλησία του Αγίου Βλαδίμηρου, δίπλα στο σημείο όπου βαπτίστηκε ο πρώτος χριστιανός βασιλιάς της Ρωσίας.

Λίγο πιο κάτω, δίπλα στο κύμα της Μαύρης Θάλασσας στραφτοκοπάει μέσα στη λαμπερή λιακάδα ο μαρμάρινος πρωτοχριστιανικός ναός. Έχει χτιστεί με μάρμαρα που ήρθαν από την μακρινή, για την εποχή εκείνη, την Προκόννησο της Προποντίδας πάνω στα ερείπια προϋπάρχοντος αρχαιοελληνικού ναού. Εδώ εγκαταστάθηκαν οι αρχαίοι Έλληνες (Μεγαρείς) το 422 π.Χ., αφού διέσχισαν επί μήνες θάλασσες άγνωστες, στενά περάσματα επικίνδυνα και εχθρικά με καιρούς άγριους και απειλητικούς.

Πόση απελπισία έκρυβαν αυτά τα ηρωικά ταξίδια των προγόνων μας. Πόσες ανθρώπινες ζωές χάθηκαν στην αναμέτρηση με τα στοιχεία της άγριας φύσης. Πόση νοσταλγία αγιάτρευτη για την πατρώα γη, όπου ποτέ δεν ξαναγύρισαν, κουβαλούσαν οι παράτολμοι αυτοί θαλασσοπόροι ώστε να χτίζουν την καινούργια τους πατρίδα, μίλια μακριά, πανομοιότυπη με την παλιά. Τι ιδιαίτερη ικανότητα διέθεταν για να μετουσιώνουν την ανάγκη σε δημιουργικότητα και να μεταμορφώνουν την άξενη γη σε φιλόξενη. Τι προσαρμοστικότητα σ' ένα σκληρό και απειλητικό περιβάλλον διέθεταν. Τι ικανότητα επαφής, επικοινωνίας και συναλλαγής με εντελώς αγνώστους και εχθρικούς λαούς ανέπτυξαν. Αλλά και πώς μετέφεραν στα πέρατα της οικουμένης, καλά κρυμμένο στα αμπάρια των θαλασσοδαρμένων τους σκαριών το μικρόβιο της φυλής, την διχόνοια! Εκείνη που πιθανότατα τους είχε διώξει από τις εστίες τους. Και πώς τινάζουν στον αέρα ό,τι με τόσο κόπο, με τόσες θυσίες είχαν δημιουργήσει. Λαός έτοιμος για το καλύτερο και για το χειρότερο. Εξαιρετικά δημιουργικός αλλά και αυτοκαταστροφικός.

Χερσόνησος – Χερσών, πρωτοχριστιανική βασιλική.
Τόσους αιώνες πλάι στο κύμα της Μαύρης Θάλασσας

Η άνοιξη προστατεύει τα ερείπια της Χερσονήσου

Μπαχτσίσεράι (Bakhchisarai)

Φθάνοντας στο Μπαχτσησεράι, βορειοανατολικά της Σεβαστούπολης, μεταφερθήκαμε ξαφνικά στην Ανατολή. Το παλάτι των Χαν του μεσαιωνικού, Ταταρικού Χανάτου της Κριμαίας, με τα χαγιάτια του, τα ξυλόγλυπτα ταβάνια, τα χρωματιστά του τζαμιλίκια, τις λαϊκές ζωγραφιές στους εξωτερικούς του τοίχους, τις περίτεχνες κρήνες και την γαλήνη των παραδεισένιων κήπων του, μας μετέφερε σε μια άλλη εποχή, σε μια άλλη κουλτούρα: της χλιδής, του αισθησιασμού αλλά και της μυστικοπάθειας. Βγαίνοντας από την πόλη, το τοπίο γίνεται ιδιαίτερα εντυπωσιακό. Άσπρα, ασβεστολιθικά, απότομα βράχια σχηματίζουν τεράστια, κατακόρυφα παραπετάσματα, διάτρητα από κοιλάματα και σπηλιές. Η Καρπαδοκία στην Κριμαία! Μόνο που εδώ, στα τεράστια κοιλάματα των βράχων δεν στεγάζονται αποκλειστικά χριστιανικές εκκλησίες και μοναστήρια, όπως η Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Uspenskiy) που θυμίζει έντονα την Παναγία την Σουμελά του Πόντου. Υπάρχουν και ολόκληρες υπόσκαφες πολιτείες, όπως το Τσουφούτ Καλέ (Chufut Kale) όπου ζούσαν οι (αιρετικοί) Καραΐτες Εβραίοι για να διάγουν τον βίο τους σύμφωνα με τις δικές τους συνήθειες και, ταυτόχρονα, να βρίσκονται κοντά στην ταταρική πρωτεύουσα για να ασκούν το εμπόριο και τις τέχνες.

Μπαχτσίσεράι. Το παλάτι των Χαν μεταφέρει την αίσθηση της Ανατολής στην Κριμαία

Προς το Τσουφούτ Καλέ. Ένα λίθινο «αερόστατο»

Έξω από το Μπαχτσίσεράι. Η Μονή της Παναγίας Uspenskiy
κουρνιασμένη στην σχισμή του βράχου

Γιάλτα (Yalta)

Σκιουράκι στους κήπους του ανακτόρου Αλούπκα, υποδέχεται τους ξετρελαμένους φωτογράφους

Ανάκτορο Αλούπκα (Alupka)

Ένα ελκυστικό μείγμα μογγολικών, μαυριτανικών και Τυδώρ-Σκωτσέζικων αρχιτεκτονικών στοιχείων, εκφράζει τον κοσμοπολιτισμό που χαρακτήριζε την εποχή της οικοδόμησής του (19^{ος} αιώνας). Στο βάθος διακρίνονται οι κορφές του Άι Πετρί. Ένα ακόμη από τα ιδιαίτερα ανθεκτικά στον χρόνο ελληνικά τοπωνύμια της Κριμαίας. Παντού η μνήμη των Ελλήνων να μας συγκινεί.

Στην επιστροφή μας από το ανάκτορο, μέσα από τους καταπληκτικούς του κήπους, με τα θεόρατα δέντρα και τις ολάνθιστες τριανταφυλλιές, ξεπρόβαλε ξάφνου μπροστά μας ένα αεικίνητο, κανελί σκιουράκι με χνουδωτά, κροσσωτά αυτάκια. Και μας φοβότανε και ήθελε να γευθεί τις λιχουδιές που του προσφέραμε. Η χαρά των φωτογράφων, που όλοι μαζί του «επιτεθήκαμε» αλύπητα, με τους τηλεφακούς και τα φλας μας. Και έτσι, σαν σύγχρονοι κυνηγοί εντυπώσεων, κρεμάσαμε ικανοποιημένοι ένα ακόμη τρόπαιο στο palmarès των φωτογραφικών μας επιτυχιών.

Ανάκτορο Λειβαδιά (Levadiya)

Ερχόμουν με πολλή συγκίνηση, να δω τον χώρο όπου πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο ήρωας των παιδικών μου χρόνων, ο Λειβαδίτης θαλασσοπόρος Λάμπρος Κατσώνης. Πόση απογοήτευση όμως με περίμενε, όταν διαπίστωσα ότι στο ανάκτορο Λειβαδιά δεν υπήρχε κανένα ίχνος, καμιά αναφορά ούτε καν στο όνομά του! Το σπίτι του δεν υπάρχει πια, το πέρασμα του ίδιου από αυτήν την γωνιά της γης έχει ξεχασθεί εντελώς. Η πιο πρόσφατη ιστορία, του τελευταίου τσάρου Νικολάου Β', που περνούσε εδώ τα καλοκαίρια του και κυρίως η καθοριστική για το μέλλον της ανθρωπότητας Συμφωνία της Γιάλτας, που υπογράφηκε στο παλάτι αυτό τον Φεβρουάριο του 1945, ισοπέδωσαν σαν οδοστρωτήρας οτιδήποτε προϋπήρξε. Και μόνον το όνομα του παλατιού παρέμεινε, χωρίς καν να παραπέμπει στην πατρίδα μου Λειβαδιά.

Γιάλτα, το ανάκτορο Λειβαδιά του Λάμπρου Κατσώνη,
του τσάρου Νικολάου Β΄, της Συμφωνίας της Γιάλτας

Ανάκτορο Αλούπκα, Γιάλτα. Γλυσίνες, σαν περιδέριαι στο λαιμό της κορυφής
Άι-Πετρί. Ακόμη θυμάμαι την ευωδιά τους

Εκφυλισμός

Πλήθη νεοπλούτων, επιδεικτικά ντυμένων με τα *σινιέ* τους ρούχα, πανευτυχή μέσα στην αίσθηση της επιτυχίας και της κοινωνικής τους καταξίωσης, κάνουν την νυχτερινή τους βόλτα στην προκουμαία της Γιάλτας. Μουσική δυνατή, ενός παγκοσμιοποιημένου, ομογενοποιημένου ροκ ξεχύνεται από τα πολυάριθμα, μοντέρνα, δυτικοποιημένα μπαρ, που αντικατέστησαν τα παλιά, παραλιακά αρχοντικά. Ξαφνικά, στο κέντρο της προκουμαίας μπροστά σ' ένα κακόγουστο μπαρ, ανεβαίνει σε ένα αυτοσχέδιο βάθρο μια μισόγυμνη κοπέλα και αρχίζει έναν ξέφρενο, προκλητικό χορό στους ήχους μιας έντονης, διεγερτικής μουσικής. Δίπλα της ένας μωώδης άντρας, με ένα μικρόφωνο στο χέρι, διαφημίζει τα φανερά και κρυφά προσόντα της και καλεί τους περαστικούς να επισκεφθούν το μπαρ για τα περαιτέρω. Η χυδαιότητα και ο εκφυλισμός των ηθών, το νέο σκλαβοπάζαρο, σε πληγώνουν.

Λευκό εξοχικό σπίτι (η Belaya Dacha)

Ευτυχώς το άσπρο εξοχικό σπίτι, στα περίχωρα της Γιάλτας, που στέγασε τα τελευταία, βασανισμένα αλλά και παραγωγικά χρόνια του Αντόν Πάβλοβιτς Τσέχοφ, διατηρεί ακόμη κάτι από την αθωότητα της παλιάς Γιάλτας. Εδώ, ο Τσέχοφ δίνει τον τελευταίο αγώνα εναντίων της φυματίωσης που τον βασανίζει, με μόνα όπλα του την θέληση για δημιουργία και το γλυκό κλίμα της «ζεστής Σιβηρίας» του. Η δημιουργικότητά του αστείρευτη παρά την φθοροποιό νόσο που τον λιώνει μέρα με την μέρα. Μέσα στο κήπο του, με τις αμυγδαλιές, τις ροδακινιές και τις βυσσινιές, που καλλιεργεί συστηματικά για να τον παρηγορούν για την ζωή που φεύγει μέσα από τα χέρια του, εμπνέεται τους ήρωες των τελευταίων του έργων. «Οι τρεις αδερφές», «Η κυρία με το σκυλάκι» και «Ο βυσσινόκηπος» μόλις που πρόλαβαν να δουν το φως, πριν κλείσει για πάντα τα μάτια του ο ξεχωριστός αυτός άνθρωπος, ο σπουδαίος δραματουργός των χαμηλών τόνων με την διεισδυτική, τολμηρή ματιά, την γεμάτη όμως κατανόηση και συμπόνια.

Μπελάγια Ντάτσα, το τελευταίο καταφύγιο του Αντόν Τσέχοφ

Τα κρασιά της Κριμαίας

Περιήγηση στις υπόγειες στοές του οινοποιείου στη Μασσάντρα, στην πλαγιά πάνω από τη Γιάλτα, με τα σπάνια, παλαιωμένα κρασιά μέσα στα μοναδικά, χειροποίητα μπουκάλια τους, τα καλυμμένα από την σκόνη του χρόνου. Συνεχίζουν να κοιμούνται τον ευαίσθητο, δημιουργικό τους ύπνο μέχρι να τα ξυπνήσει κάποιο απαιτητικό ανθρώπινο χέρι, όπως αυτό που τα έφερε μπροστά μας για να τα δοκιμάσουμε. Κρασιά γλυκά από τα ηλιοφίλητα κλίματα της Κριμαίας. Με τα αρώματα του κερασιού, του ροδάκινου, του δαμάσκηνου, της κανέλας, ευφραίνουν τον ουρανίσκο, ευφραίνουν τις καρδιές μας. Φέρνουν στο νου το κείμενο του Μαξίμ Γκόρκι: «Το πιο σημαντικό συστατικό του κρασιού είναι ο ήλιος. Να ζήσουν οι άνθρωποι που γνωρίζουν πώς να φτιάχνουν το κρασί και με αυτό να μεταφέρουν την δύναμη του ήλιου στις ψυχές των ανθρώπων». «Οίνος ευφραίνει καρδίαν ανθρώπου» όπως λένε και οι ψαλμοί του Δαβίδ και όπως πίστευαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι. Είναι εκείνοι που πρώτοι έφεραν την καλλιέργεια του αμπελιού στην αρχαία Ταυρική. Και μόνον αυτό να είχαν κάνει, θα ήταν αρκετό για να τους θυμούνται και να τους ευγνωμονούν οι σημερινοί κάτοικοι της Κριμαίας.

Τα ηλιοφίλητα αμπέλια της Κριμαίας

Σιμφερόπολη (Simferopol)

Εθνογραφικό Μουσείο

Όλοι οι λαοί και οι εθνότητες της Κριμαίας συγκεντρωμένοι σε έναν εξαιρετικά φροντισμένο χώρο, όπου η σοβαρή δουλειά συνδυάστηκε με ένα μεγάλο μεράκι και αγάπη για το αντικείμενο του μουσείου. Ήταν πραγματικά ευχάριστη έκπληξη η ευγένεια των υπαλλήλων του, που όχι μόνο περίμεναν να φθάσουμε υπομονετικά, πέραν του ωραρίου τους, αλλά και με μεγάλη διάθεση και προθυμία μας ξενάγησαν, σαν να μας άνοιγαν το σπίτι τους. Ήταν

συγκινητικό να διαπιστώνεις πόσο ίδια με τα δικά μας ήταν πολλά, ταπεινά αντικείμενα καθημερινής χρήσης. Πόσο κοινές είναι οι βιοτικές ανάγκες των ανθρώπων. Πόσο έντονη η επιθυμία του ανθρώπου να ομορφαίνει την καθημερινότητά του. Ακόμα και τα πιο απλά αντικείμενα, από τα χαλκώματα και τα κεραμικά μέχρι τα στρωσίδια και τα ξυλόγλυπτα, μπορεί να μεταμορφώνει σε πραγματικά έργα τέχνης, κάθε φορά με την προσωπική σφραγίδα του τεχνίτη-καλλιτέχνη. Είναι να σε πιάνει μελαγχολία στη σκέψη ότι στη σημερινή εποχή η δήθεν πρακτικότητα και η τυποποίηση έχουν εκτοπίσει την διαφορετικότητα και την ζεστασιά που αποπνέουν τα χειροποίητα αντικείμενα.

Εθνογραφικό Μουσείο Σιμφερόπολης. Λεπτομέρεια πόρτης

Πόσο μοιάζουν οι λύσεις που δίνουν οι άνθρωποι στις ανάγκες τους

Αγία Τριάδα

Σε αυτή την εκκλησία αναπαύεται το σκήνωμα του Αγίου Λουκά, ενός ξεχωριστού ιεράρχη, ενός προικισμένου γιατρού και κυρίως ενός ελεύθερου ανθρώπου. Στο σύντομο χρόνο που είχαμε στην διάθεσή μας, προσκύνησα το σκήνωμά του και προσευχήθηκα με μια θέρμη που είχα χρόνια να νοιώσω. Ίσως βοήθησαν οι σκέψεις...

Σιμφερόπολη. Ο ναός της Αγίας Τριάδας φυλάει στοργικά το σκήνωμα του Αγίου Λουκά

Ευπατορία (Yevpatoriya)

Ανθισμένα αρμυρίκια στο πλάι του δρόμου προς την Ευπατορία. Μια ρόδινη γραμμή ανάμεσα στους καλαμιώνες και την λιμνοθάλασσα που σπάζει την μονοτονία της στέπας. Στο μυαλό μου στριφογυρίζουν οι στίχοι του Φώτη Αγγουλέ: «Αγάπη, από την έρημο, σου φέρνομε αρμυρίκια. Κι είναι φτωγά, μα ωστόσο σκέψου με πόση τσιγγουνιά μαζέψανε σταλιά-σταλιά την αυγινή την δρόσο και φτιάξανε τ' ανθάκια τους κατάσπρα και μελιτζανιά».

Τεκές δερβίσηδων

Κουρελάκια δεμένα στα κλαδιά του δέντρου έξω από τον Τεκέ των δερβίσηδων, η απεγνωσμένη προσπάθεια του ανθρώπου να επικοινωνήσει με τον Θεό. Με την είσοδό μας στο ιστορικό μνημείο, άρχισε η προσπάθεια κατανόησης του τρόπου με τον οποίο οι περιστρεφόμενοι δερβίσηδες (του τάγματος των Μεβλεβί) προσπαθούν να προσεγγίσουν το άγνωστο, το θείο, επιστρατεύοντας όλες τους τις δυνάμεις, σωματικές και ψυχικές. Έκλεισα τα μάτια και εκεί που δεν το περίμενα, ο μαυλιστικός ήχος του ζουρνά με ξέκοψε από το, για πολλούς, τουριστικό περιβάλλον και μου δημιούργησε μια βαθειά, απρόσμενη συγκίνηση. Ίσως ήμουν ήδη ευαισθητοποιημένη και δεκτική από το προσκύνημα στον Άγιο Λουκά που είχε προηγηθεί.

Τεκές δερβίσηδων, Ευπατορία.
Κουρελάκια δεμένα στα κλαδιά, απεγνωσμένη προσπάθεια επικοινωνίας με τον Θεό

Κενάσα Καραϊτών

Η Κενάσα, το πνευματικό κέντρο των Καραϊτών Εβραίων, αντίστοιχη της κλασικής εβραϊκής συναγωγής, έδινε μιαν αίσθηση γαλήνης και ηρεμίας, με τα κλαδιά της αιωνόβιας αμπέλου, πλεγμένα μεταξύ τους, να σκιάζουν την κατάλευκη κιονοστοιχία του προαυλίου και τις ανάγλυφες λευκές πλάκες τις αφιερωμένες στους ήρωες των Καραϊτών.

Καραΐτες, μια, άγνωστη μέχρι τώρα σε μένα, ολιγάριθμη ομάδα ξεχωριστών Εβραίων, που ισχυρίζονται ότι είναι ο τέταρτος λαός της Βίβλου κι ακόμα ότι είναι απόγονοι των Χαζάρων και προσπαθούν πάση θυσία να διατηρήσουν την διαφορετικότητα και την αυτονομία τους. Ίσως είναι και αυτοί εκφραστές μιας γενικότερης τάσης, που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια, όπου τονίζονται συχνά με έντονο τρόπο, οι διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, των κρατών, των θρησκειών, μια τάση που διχάζει και δημιουργεί αντιπαλότητες.

Κενάσα Καραϊτών, Ευπατορία. Το προαύλιο με την αιωνόβια άμπελο

Άγιος Νικόλαος

Μεγάλη Τετάρτη και οι γυναίκες, κυρίως ηλικιωμένες, μιας και οι νεώτερες έχουν μεταναστεύσει όπου γης, μαζεύονται στον ορθόδοξο ναό του Αγίου Νικολάου. Περιμένουν ευλαβικά να πάρουν την ευχή του ιερέα, να μεταγγίσει στις ψυχές τους την υπομονή για την δύσκολη ζωή τους και την ελπίδα ότι τα ξενιτεμένα τους παιδιά είναι καλά και ότι θα γυρίσουν κοντά τους πριν κλείσουν τα μάτια τους. Βγαίνοντας από την εκκλησία, υποκλίνονται και πάλι προς τον ναό, ευχαριστώντας τον Άγιο που στάθηκε και πάλι συμπαραστάτης τους.

Ναός Αγίου Νικολάου, Ευπατορία.
«Ευχαριστώ Αι-Νικόλα μου για την ελπίδα που ζωντάνεψες στην καρδιά μου»

Η Ευπατορία, η επονομαζόμενη «άγρια Δύση» της Κριμαίας, καθόλου άγρια δεν μου φάνηκε αφού στο πέρασμα των αιώνων έκλεισε στην αγκαλιά της και συνεχίζει να προστατεύει στοργικά τόσες εθνότητες, θρησκείες, λαούς. Αντίθετα, η ημέρα που την επισκεφθήκαμε μου φάνηκε συγκλονιστική, αφού ήταν μια μέρα επαφής με τις τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες, που συνεχίζουν να συμβιώνουν ειρηνικά στον φιλόξενο αυτό τόπο επί αιώνες. Συμμερίζομαι την άποψη του Μαγιακόφσκι που είχε πει ότι λυπάται πολύ όσους δεν έχουν επισκεφθεί ποτέ την Ευπατορία.

Ευπατορία. «Παιδί με το γρατσουνισμένο γόνατο»

Ταξίδι επιστροφής

Αεροφωτογραφία. Η στέπα μας αποχαιρετά

Στην πτήση της επιστροφής από τη Συμφερόπολη για Κωνσταντινούπολη, κατακλύζουν το μυαλό μου εικόνες και σκέψεις. Σκέφτομαι τους μακράιωνους δεσμούς που συνδέουν την Ουκρανία με την Ελλάδα. Δεσμοί που ξεκινούν από την Ορθοδοξία, που μας οδηγεί να ψέλνουμε στο ίδιο βυζαντινό μέλος, έστω και με την πολυφωνική του εκδοχή στην Ουκρανία, και να κάνουμε τον σταυρό μας με τον ίδιο τρόπο. Δεσμοί που πηγάζουν από το Κυριλλικό αλφάβητο, που έχει πολλά κοινά στοιχεία με το ελληνικό, αφού σε αυτό βασίστηκε. Και ακόμη, πιο πρόσφατοι δεσμοί που οφείλονται στους χιλιάδες Ουκρανούς μετανάστες που βρήκαν, όχι πάντα φιλόξενο, καταφύγιο στην χώρα μας, για να μεγαλώσουν τα παιδιά μας και να συντροφεύσουν τους ανήμπορους γονείς μας. Μα περισσότερο νομίζω μας δένει η Μαύρη Θάλασσα, που έχει καταγραφεί στην μνήμη και των δύο λαών, σαν αιώνιος συνδετικός κρίκος.

Δεν θα ξεχάσω την ηλικιωμένη γυναίκα, στην προκουμαία του Κερτς, που όταν με ρώτησε από πού είμαι και της απάντησα «Γκρέτσκι» μου χαμογέλασε και δείχνοντας την Μαύρη Θάλασσα, προσπάθησε, παρά τον φραγμό της γλώσσας, με χειρονομίες περισσότερο, να μου πει ότι η θάλασσα αυτή μας ενώνει. Ίσως ήταν η δική μου ελεύθερη μετάφραση όσων προσπάθησε να μου πει. Η γλυκιά, παρηγορητική, αίσθηση ότι σε τούτα τα μέρη οι Έλληνες παραμένουν ακόμη αγαπητοί, σε μια εποχή που η δύση μας στρέφει την πλάτη, μας θεωρεί αποδιοπομπαίους τράγους.

Η ολοκλήρωση του ταξιδιού έγινε στην «αντιπέρα» πλευρά της Κριμαίας, στην Κωνσταντινούπολη, που είχε από πολύ παλιά στενές σχέσεις μαζί της, τείνοντας τον βραχίονά της, τον Βόσπορο, άλλοτε φιλικά και άλλοτε απειλητικά προς εκείνην.

Πρώτος σταθμός η Πινακοθήκη Σύγχρονης Τέχνης (Istanbul Modern). Εδώ «συνάντησα» έναν ακόμη ελεύθερο άνθρωπο αυτού του ταξιδιού, τον Τούρκο ποιητή Ναζίμ Χικμέτ, μέσω ενός συγκλονιστικού πίνακα αφιερωμένου σ' εκείνον. Ο ποιητής εικονίζεται πίσω από τα κάγκελα της φυλακής, με τα περιστέρια της ειρήνης στα πόδια του και ύστερα νεκρός με την καρδιά χτυπημένη καίρια από το μαχαίρι της δικτατορίας. Αλληγορία για τον θάνατό του από έμφραγμα μετά από τις εξορίες και της αλλεπάλληλες φυλακίσεις του. Στο νου μου έρχονται και ξαναέρχονται οι στίχοι του ποιήματός του: «Αν η μισή μου καρδιά βρίσκεται, γιατρέ, εδώ πέρα, η άλλη μισή στην Κίνα βρίσκεται με την στρατιά που κατεβαίνει προς το Κίτρινο Ποτάμι. Κι ύστερα γιατρέ, την κάθε αυγή, με τα χαράματα, πάντα η καρδιά μου στην Ελλάδα ντουφεκίζεται». Η ίδια ιστορία με εκείνη του Αγίου Λουκά, που αρνήθηκε με σταθερότητα να θυσιάσει την πνευματική του ελευθερία σε οποιαδήποτε σκοπιμότητα, να υποκύψει σε οποιαδήποτε απειλή ή ταλαιπωρία. Σαν να κλείνει ένας κύκλος αυτού του ταξιδιού, ο κύκλος των ελευθέρων ανθρώπων.

Στην διπλανή αίθουσα, γραμμένοι στον τοίχο, κάποιοι στίχοι του Τζελαλαντίν Ρουμί, ιδρυτή του τάγματος των περιστρεφόμενων δερβίσηδων: «Φέρε μου όλες τις στιγμές που χάθηκες εντός τους, τις στιγμές που προσπαθούσες να εντοπίσεις τα ίχνη του χρόνου». Αυτοί οι στίχοι σχολιάζουν ένα έργο τέχνης με παλιές βαλίτσες, φθαρμένες από τα ταξίδια και τον χρόνο. Ο χρόνος, που κυλάει γοργά, μας καθορίζει, μας χαράζει όπως τις παλιές βαλίτσες, μας δένει με τις αναμνήσεις αλλά και μας αποσπά βίαια από ανθρώπους και αντικείμενα αγαπημένα. Σαν να κλείνει ένας άλλος κύκλος αυτού του ταξιδιού, που άνοιξε με τον Τεκέ των δερβίσηδων στην Ευπατορία. Κύκλοι που κλείνουν για να ανοίξουν άλλοι, ομόκεντροι, επάλληλοι, τεμνόμενοι. Σαν τις ζωές μας...

Παναγία η Καφατιανή

Μια εκκλησιά χαμένη στα στενά δρομάκια του Καράκιοϊ, κάτω στον Γαλατά. Ούτε που ήξερα την ύπαρξή της! Ευτυχώς που είχαμε μαζί την Μαριάννα που γνωρίζει ακόμη και τα καλά κρυμμένα μυστικά της Πόλης. Οι Έλληνες της κριμαϊκής Θεοδοσίας, τη λιμανούπολη που μετονομάστηκε σε Καφά από του Γενοβέζους, την οποία είχαμε επισκεφθεί μόλις πριν από πέντε μέρες, μετοίκισαν υποχρεωτικά από την Κριμαία το 1475, όταν κατέλαβαν οι Οθωμανοί τον Καφά, και εγκαταστάθηκαν σε αυτή την γειτονιά της οθωμανικής πρωτεύουσας. Μαζί τους έφεραν την εικόνα της Παναγίας, της επονομαζόμενης έκτοτε Παναγία η Καφατιανή (και Καφφατιανή), σαν τους Τρώες φυγάδες που σήκωναν ό,τι πολυτιμότερο είχαν στην φυγή τους ή σαν τους ξεριζωμένους πρόσφυγες του '22 που ήλθαν στην Ελλάδα μεταφέροντας ευλαβικά τις εικόνες τους, τα ιερά και τα όσια της φυλής.

Δυστυχώς, αυτή η ιστορική εκκλησία του 15^{ου} αιώνα έπεσε θύμα του δαιμόνιου παπά Εφτίμ, σε μία άκαρπη προσπάθεια να διασπαστεί η πολιτική Ρωμοσύνη με την δημιουργία ενός «Τουρκοορθόδοξου Πατριαρχείου», μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Έκτοτε, παραμένει υπό τον έλεγχο των απογόνων του παπά Εφτίμ. Μία τραγική ιστορία. Η σκέψη αυτή όμως δεν είναι ικανή, τούτη την στιγμή, να μειώσει την συγκίνηση από το προσκόνημα μας. Η εικόνα της Παναγίας της Καφατιανής, έστω και φυλακισμένη, μέσα στην κλειστή,

σκοτεινή εκκλησία, μας αγκαλιάζει με το παρηγορητικό της βλέμμα, που φθάνει μέχρις εμάς από το καγκελόφρακτο παραθυράκι της σκεπαστής στοάς. Ποιος καλύτερος τρόπος για να ολοκληρωθεί το αποκαλυπτικό αυτό ταξίδι. Ένα ταξίδι στην Κριμαία των αντιθέσεων και των συνθέσεων, την Κριμαία της στέπας και των ψηλών δασωμένων βουνών, της άγριας Μαύρης Θάλασσας και της ήρεμης λιμνοθάλασσας της Ευπατορίας, την Κριμαία της εκμαυλισμένης, πολύβουης Γιάλτας και της ήρεμης, φτωχικής αλλά αυθεντικής επαρχίας, την Κριμαία του Λένιν και του Αγίου Λουκά, των αιρετικών Εβραίων, των Μουσουλμάνων δερβίσηδων και, κυρίως, των ιδιαίτερα ευλαβικών Ορθοδόξων.

Κωνσταντινούπολη, Μεγάλη Πέμπτη του 2013.
Παναγιά Καφατιανή, σου φέρνουμε χαιρετισμούς από την πατρίδα σου.

Κάλλη Γουργιώτου, Μάιος 2013

**Για τα Ταξιδιωτικά Ημερολόγια της Ιστοσελίδας της Πολιτιστική Εταιρεία Πανόραμα
apan.gr 2013**

Η φωτογραφία της φεγγαράδας στη Θεοδοσία είναι της Σοφίας Αλεξανδράκη, την οποία ευχαριστώ πολύ για αυτή την παραχώρηση. Οι υπόλοιπες φωτογραφίες είναι της υπογράφουσας, από το πανοραμικό ταξίδι Απρίλιος-Μάιος 2013.

Επίσης ευχαριστώ ιδιαίτερα την Αγγέλα Πρατικάκη που μου έστειλε το κείμενο της επιτύμβιας πλάκας από το Μουσείο Πέτρας του Κερτς και την Ελένη Μπουκαούρη που μου έστειλε το ποίημα του Ρουμί από την Istanbul Modern.